

KOVÁCS DÁVID

Kiss Gy. Csaba: Hogy állunk a számvetéssel?

Nap, 2015

Kiss Gy. Csaba legújabb kötetének műfaji besorolására az alcím nyújt kapaszkodót: *Közéleti írások, 1994–2015*. Jelen sorok írója ugyanakkor kissé megtévesztőnek gondolja az alcímet. Ugyan igaz, hogy minden megnyilatkozás valamilyen átfogó értelemben a „köznek” szóló, s így a szóban forgó munkát is lehet közéleti írások gyűjteményének tekinteni, azonban az alcím nyomán a legtöbben feltehetően egy szűk értelemben vett politikai publicisztikára számítanak. Ezzel szemben Kiss Gy. Csaba írásai sem témájukat, sem szempontjukat, sem pedig mélységüket tekintve nem sorolhatók a politikai publicisztika műfaji kategóriájába.

Érdeemes először az írások tárgykörét szemügyre venni. A könyvben szereplő szövegek tematikai sokszínűsége hűen tükrözi szerzőjük életszerepeinek gazdagságát. Ennek megfelelően az első, *Arcélek, emlékek* címet viselő fejezetben Kiss Gy. Csaba mint a kádári diktatúrával szemben álló értelmiségi állít emléket társainak, egykori közös küzdelmeiknek. Az írások egyszerre idézik meg a gulyáskommunizmus lélekemésztő légkörét, valamint azok szellemét, akik a hódoltság korában értékeket őriztek és teremtettek, akár művészetük erejével, akár tetteik mintaadásával. Ez a személyes hangvételű múltidézés a magyar ellenzéki mozgalmak fontos helyszíneire kalauzolja el az olvasót. Így, vagyis a megelevenítés erejével jutunk el többek között a belvárosi Erzsébet Szállóba, ahol Kiss Ferenc vezérletével hajoltak össze az 1960-as évek végén a Hurál tagjai, Csóori Sándor Keleti Károly utcai lakásába, amely az ellenzék központi találkahelyeként működött az 1970-es és '80-as években, a Hitel szerkesztőségébe, ahol 1988 végén a lap munkatársai meg voltak győződve róla: eljött a letagadott magyar múlt, szellemi örökségünk vissza-perlésének az ideje.

Legalább ennyire fontos, hogy Kiss Gy. Csaba „előhívott emlékeiben” bemutatja s így megőrökíti azoknak a kortársainak, „szövetségeseinek” törekvéseit, akik ugyan különböző utakon és eszközökkel, de egyaránt azon igyekeztek, hogy valamiként szellemi támaszt, irányítót nyújtsanak honfitársaiknak a kommunista zsarnokság és idegen megszállás idején. Így rajzolódik ki az egyes írások nyomán,

hogy csak párat említsünk, Püski Sándor, Kiss Ferenc, Utassy József, Csóori Sándor, Csurka István „arcéle”. Kiss Gy. Csaba tehát ebben a fejezetben mint történelmi tanú lép elénk és szólít meg minket. A 20. századi magyar eszmétörténettel foglalkozó történészként meggyőződésem, hogy a könyvben szereplő visszaemlékezések, amelyek betekintést adnak a magyar ellenzék eddig felemásan feltárt történetébe, közelmúltunk megértésének fontos forrásai.

A könyv második, *Itthon: Közép-Európában*, valamint harmadik, *A magyar és a lengyel* címet viselő fejezete Kiss Gy. Csaba talán legismertebb életszerepéhez kapcsolható. Az itt szereplő írásokban a jeles szlavista, művelődéstörténész nyit kapukat a magyar olvasóközönségnek a környező népek kultúrájának megismeréséhez. Ezek a szövegek némileg eltérnek a szerző tollából származó jól ismert és méltán elismert tudományos publikációktól. Akárcsak a tudományos munkáknak, ezeknek is sajátja az ismeretanyag gazdagsága, a tudományos igény, az intellektuális mélység, azonban az elemzések sajátosan egybefonódnak a témához köthető személyes élményekkel és emlékekkel annak ellenére, hogy a művelődéstörténész itt inkább háttérbe szorítja az emlékezőt.

A személyes motívumok feltárásának és az értekező-elemző készségeknek különleges elegyét adják az utolsó, *A felejtés ellen* címet viselő fejezet írásai is. Itt Kiss Gy. Csaba elsősorban a Kádár-rendszer valós természetének, valamint az általa teremtett, továbbélő, s így a jelent is mérgező társadalmi reflexek, a „velünk élő kádárizmus” vizsgálatára vállalkozik. Akárcsak a korábbi három fejezetben helyett kapott írásoknál, itt is megfigyelhető, hogy a messze mutató gondolatmenetek kiindulópontját számos esetben egy aktuális történés, hír adja. Talán erre vezethető vissza a „közéleti írások” alcím, illetve műfaji besorolás, azonban véleményem szerint találébb lenne ezeket a munkákat a Leopold Ranke német historikus által meghonosított történetpolitikai tanulmányok körébe sorolni. A történetpolitikai tanulmány célja – Szekfű Gyulától kölcsönözve a meghatározást – egy-egy aktuális probléma történeti összefüggé-

seinek felfejtése. Úgy gondolom, ez Kiss Gy. Csaba nevezett írásaira is igaz, és hűen fejezi ki a szerző mélyebb szándékait.

A kötetnek a szerzői életszerepek gazdagságából fakadó tematikai sokszínűsége mellett is megvan a maga belső egysége: a tárgykörök sokfélesége mögött könnyen kitapintható Kiss Gy. Csaba koherens és szuggesztív világképe és az azt tükröző mondanivaló. Az írások két központi üzenetet, gondolatsort hordoznak.

Az egyik értelmében a közép-európai népeket rendkívül erős kötelékek kapcsolják egymáshoz, amelyek egyben el is határolják őket kulturálisan és politikailag Európa többi régiójától. Ezen kapcsok egyike a közös történelmi sors és az általa kialakított tulajdonságok, magatartásformák, közösségi múltképek hasonlósága, vagyis a nemzeti identitást megalapozó kulturális jelrendszerek szerkezeti egyezése. Ezt az évszázadok formálta sorsközösséget csak tovább erősítette a két 20. századi totalitárius rendszer történelmi tapasztalata. Mindezt a szerző így fogalmazza meg: „Nekem nem az Osztrák–Magyar Monarchia hagyománya jelenti Közép-Európát, hanem sokkal inkább az a köztes zóna, ahol két totalitarizmus örökségével kell számot vetni, ahol a kis és közepes nemzetek nacionalizmusa annyira hasonlít egymásra.”

A sorsközösség a jelent is meghatározó, egyazon geopolitikai helyzetből fakad: a közép-európai nemzetek a Nyugat politikai határvidékén, állandó külső fenyegetésben élnek, Ady képével élve: örökös „bús villámhárító” szerepre kárthatva. Éppen ezért – érvel a szerző – a történelmi mában is igaz az, hogy érdekülönbségeinket háttérbe szorítva össze kell fognunk, mert a „mi térségünk érdekeit nem fogják képviselni sem tőlünk Nyugatra, sem Keletre”.

A másik lényegi üzenet, amelyet a kötetben megjelent írások kirajzolnak, a magyar nemzeti identitást érinti. A szerző alaptétele értelmében a nemzeti azonosságtudat súlyos zavarai figyelhetők meg a magyar társadalomban, ami szoros összefüggésben van azzal, hogy a nemzeti közösség egy jelentős részének a történelmi múlthoz való viszonya nem kiegyensúlyozott. Ez részben abban ölt testet, hogy valami látszólag érthetetlen okból a felejtés vagy legalábbis az érdektelenség birodalmába száműzetnek olyan történelmi epizódok, amelyek normális körülmények között a nemzeti büszkeség, önbecsülés elapadhatatlan forrásait jelentenék. Az ezektől való tartózkodás, tudattalan félelem a kommu-

nista diktatúra „nacionalizmus elleni harcának” egyik tovább élő beidegződése. A zavarok másik oka, hogy a kommunista zsarnokság összeomlását követően átvilágítatlanul kerültek át a közgondolkodásba a kádári diktatúra szellemi műhelyeiben kimunkált hamis múlt- és helyzetértelmezési toposzok. Ezek közül az egyik éppen a Kádár-rendszer önapogetikája, amely a konszolidáció és a modernizáció kifejezései mögé bújtatja a diktatúra brutális valóságát, és még a „legvidámabb barakk” eredetileg ironikus célú képzetét is az önigazolás érdekében aknázza ki. Kiss Gy. Csaba megítélése szerint a hazai publicisztika és történetírás egy meghatározó része az elmúlt huszonöt évben a Kádár-korszak szellemi rehabilitációját szolgálta, megnehezítve, sőt ellehetetlenítve így a múlttal való széles körű társadalmi szembenézést, a számvetést.

A szerző arra is rámutat, hogy a nemzeti azonosságtudatot, a nacionalizmust minden rossz kútfejek tekintő hazai szemlélet nemcsak a magyarországi kommunizmus „nacionalizmusiszonyára”, annak jelenbe nyúló hatására támaszkodhat. A nyugat-európai médiában, a politikai és tudományos elit köreiben komoly befolyással bír az a felfogás és törekvés, amely a nemzetállamok romjain egy szupranacionális, kozmopolita kultúrát képzel el. Kiss Gy. Csaba szerint az európai kultúra poszt-nemzeti állapotáról vizionálók, miként a varázsát veszített kommunista utópia hívei, csak torzító tükrön keresztül képesek meglátni a nemzeti identitás jelenségét. A valóságban azonban a nemzeti azonosságtudat nem az egyetemes értékektől való provinciális törzsi elzárkózás, azok megtagadása, hanem az ősoktól ránk hagyott szellemi örökséghez, hagyományvilághoz való hűség, amelynek joga nem megkérdőjelezhető az emberi méltóság alapvető sérelme nélkül.

Nemcsak a történész álllíthatja új összefüggésbe a lezárult történelmi eseményeket, hanem néha a zajló történelem is más megvilágításba helyezhet már megírt történelmi munkákat. Kiss Gy. Csaba könyvével kapcsolatban is ez a helyzet. A szemünk előtt kibontakozó modern kori népvándorlás, az arra adott, a multikulturalizmus illúziójának jegyében fogant, a veszélytudat megnyilvánulásait a nacionalizmus, az elzárkózás démonával azonosító nyugati reakciók, másrészt a visegrádi országok együttműködése és közös válaszaik mint a jelen sorsfordító történései különösen érdekessé és aktuálissá teszik a szerző művét: gondolatai valóságtartalmának sajátos igazolást adnak.

